ISSN 2278-8808
An International Peer Reviewed
SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL
FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

शिक्षक शिक्षणातील ई-अध्ययनाचे शत्रुसंधो(SWOT Analysis)विश्लेषण

संशोधक - सहा. प्रा. महादेव सांगळे, सहा. प्रा. संदीप गाडेकर
अध्यापक महाविद्यालय, वडगांव मावळ जि पुणे.
sandeep.gadekar23@yahoo.co.in

सारांश :

ई - अध्ययन ही संकल्पना ई-तंत्राचा वापराद्वारे होणारे अध्ययनाशी निगडीत आहे. भारतात विशेष करून शिक्षक शिक्षणात या संकल्पनेचा मोठा प्रभाव पडलेला आपणाला दिसून येतो. संपूर्ण शिक्षण प्रक्रियेत सर्वच टप्प्यांवर ई - अध्ययन सर्व मानवी संसाधनांना उपयोगी पडत आहे. या नवीन संकल्पनेचा स्विकार शिक्षक शिक्षणातील सर्वच घटकांनी केलेला आहे. आजचा 'विदयार्थी - शिक्षक ' यालाच नव्हे तर शाळा, महाविदयालये,विदयापीठे,संस्थाचालक सर्वांनाच याची भूरळ पडलेली आहे. विदयार्थ्यांचा व शिक्षणप्रक्रियेचा सर्वांगिण व संपूर्ण गुणवत्ता विकास व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने ई अध्ययन संकल्पना, वैशिष्टये, प्रकार, प्रक्रिया समजून घेणे गरजेचे आहे. प्रस्तुत संशोधनात शिक्षक शिक्षणातील ई अध्ययनाचे अल्बर्ट हंपी या तज्ज्ञ संशोधकाच्या शत्रुसंशो (SWOT Analysis) विश्लेषण करुन शक्तीस्थाने (Strengths) त्रुटी (Weakness) संधी (Opportunity) धोके (Threats) यांचे विश्लेषण केले आहे.

Key Words :शिक्षक शिक्षण, ई अध्ययन,शत्रुशंधो विश्लेषण(SWOT).

प्रास्ताविक :

भारतात तंत्रज्ञान व ई अध्ययनाचे युग हे ख-या अर्थाने १५ ऑगस्ट १९९५ पासून सुरु झाले त विदेश संचार निगम लि. या संस्थेमुळे ज्यांनी संपूर्ण भारतात इंटरनेट सर्वांसाठी अधिकृतपणे उपलब्ध करुन दिले. तेव्हा पासून आजपर्यंत इंटरनेट, वेबसाईट, माहितीचा खजिना व माहिती तंत्रज्ञान सर्वच आघाडीच्या क्षेत्रांमध्ये उदा. सरकारी कार्यालय, विदयापीठे, संशोधन संस्था, वृत्तसंस्था, शेअर बाजार, दूरशिक्षण संस्था या मध्ये झपाटयाने प्रचार व प्रसार झालेला दिसून येतो.

शिक्षण क्षेत्रामध्ये प्रामुख्याने शिक्षक शिक्षणात (डी. एड्., बी.एड्., एम.एड्., एम.फिल्., पीएच.डी.)याचा वापर अध्ययन अध्यापन अभ्यासक्रम वितरण करण्यासाठी पदवीप्राप्तीसाठी, परीक्षा घेण्यासाठी, विदयार्थ्यांचे मुल्यमापन करण्यासाठी संशोधनात शैक्षणिक गुणवत्ता सुधारण्यासाठी मोठया प्रमाणात केला जात आहे. भारत सरकारने 11th Plan मध्ये ४४७ कोटी रुपयांची तरतुद तंत्रज्ञान व ई अध्ययनासाठी केलेली आहे. तसेच राष्ट्रीय मिशन मध्ये माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान यामध्ये २०० कोटी ई अध्ययनासाठी तरतूद केलेली आहे. भारताला २०२० साली आर्थिक, शैक्षणिक, विज्ञान, तंत्रज्ञान या क्षेत्रात महासत्ता करावयाचे असेल तर तंत्रज्ञान व ई अध्ययन या क्षेत्रावर शासनाने आणखी तरतूद करणे आवश्यक आहे. कारण Today's investment in Education is the tomorrows interest. असे महात्मा गांधीनी म्हटलयाप्रमाणे हे विधान सत्यात उतरताना दिसत आहे.

ई - अध्ययन संकल्पना :

ई-तंत्रज्ञानाचा वापर अध्ययन- अध्यापनात ज्ञानाचे आदान-प्रदानासाठी करणे म्हणजे ई - अध्ययन होय.

The use of Network Technologies to create , foster, deliver & facilitate learning , any time any where.

The convergence of the internet & learning or internet – enabled learning.

ई - अध्ययनाचे उदिदष्टे :

१ अध्ययन खर्च करणे.

२ अभ्यासक्रम वितरणाची जबाबदारी वाढविणे.

३ वर्गातील प्रशिक्षणाची गरज कमी करणे.

४ प्रशिक्षणाची शैक्षणिक व्यवस्थापनाशी सांगड घालणे.

५ अध्ययनार्थींचा विकास करणे.

६ अध्ययन अध्यापन प्रक्रीयेतील वेळ कमी करणे.

७ शैक्षणिक गुणवत्ता वाढविणे.

८ शैक्षणिक उदिदष्टांचा पाठपुरावा करणे.

९ अध्ययन पाहिजे त्याला पाहिजे तेथे उपलब्ध करुन देणे.

१० अध्ययन प्रकिया प्रभावी करणे.

ई - अध्ययनाचे मार्ग :

१ वेब आधारीत अध्ययन (Web based)

२ संगणक आधारित अध्ययन (Computer based)

3 Digital collaboration

४ चित्रिकरणाव्दारे परिषद (Video conference)

५ दुरस्थ शिक्षण कार्यक्रम (Distance Education programme)

ई - अध्ययन तंत्राचे वापरातील प्रकार :

१ ऑनलाईन (Online)

२ ऑनलाईन व समारासमोर चर्चा (Online & face to face)

३ गटामध्ये अध्ययन (Synchronous)

४ विदयार्थी - विदयार्थी (Asynchronous)

५ मार्गदर्शक - विदयार्थी (Instructor led group)

६ स्वयं-अध्ययन (Self study)

७ विषय तज्ज्ञांबरोबर स्वयं-अध्ययन (Self study with subject expert)

८ वेब आधारित (Web based learning)

९ व्हिडीओ / ऑडीओ टेप (Video-Audio tape)

१०संगणक आधारित (Computer based)

ई अध्ययनाचे शत्रुसंधो विश्लेषण (SWOT Analysis) :

अ.नं.	**शक्तीस्थाने (Strength)**	**संधी (Opportunity)**
१	संगणक व इंटरनेट कौशल्यांचा विकास घडतो.	मानवी क्षमतेचा विकास करता येईल
२	सोयीनुसार शिक्षण	सर्वांसाठी शिक्षण
३	स्थळ, वेळ, वयाचे बंधन नाही	घर बसल्या पदवी
४	मानवी संसाधनांची बचत	बी. पी. ओ. कॉलसेंटर मध्ये संधी
५	परीक्षेचे भय कमी	मूल्यमापनात वस्तुनिष्ठता
६	भरपूर सराव	मागणीनुसार परीक्षा

७	अभ्यासक्रमात लवचिकता	अभ्यासक्रम निवडण्यास संधी
८	कागदरहित कामकाज	पर्यावरण संरक्षण
९	२४/७ उपलब्धता.	दुरस्थ शिक्षण घेण्याची व्यवस्था
१०	आभासी अध्ययन वातावरण	आभासी वर्गांची निमिर्ती
११	अनुभवांचे इतरांशी आदान-प्रदान	संगणक साक्षरता वाढविता येईल
१२	प्रभावी सुसंवाद व अध्ययनार्थी - मार्गदर्शक आंतरक्रिया.	जगातील प्रमुख विदयापीठांचा ऑनलाईन पदवी, सर्टिफिकेट व वैयक्तिक कोर्स सुरु करण्यावर भर.
१३	ई - साधनांचा पुरेपुर वापर	माहितीची उपलब्धता
१४	स्वयं-अध्ययनास दिशा प्राप्त होते.	सारख्याच गुणवत्तेच्या आशयाचे सर्वांना वितरण
१५	अभ्यासक्रम विदयार्थी केंद्रित आहे.	सारख्याच गुणवत्तेचे सर्वांना शिक्षण
१६	पारंपारिक अध्ययना पेक्षा जास्त सातत्याची हमी देणारा ई अध्ययनाचा मार्ग.	पारंपारिक शिक्षण पदधतीला पर्याय
१७	भौगोलिक मर्यादाना स्थान नाही.	जागतिक पातळीवर नोकरीच्या संधी
१८	प्रवास,शैक्षणिक व निवास खर्च बचत	वेळ व पैसा वाचविता येईल
	त्रुटी (Weakness)	**धोके (Threats)**
१	तज्ज्ञांची कमतरता, सर्व शिक्षकांना सदर प्रणालीचे हस्तकौशल्य नाही	अप्रशिक्षित व्यक्तींना कमी केले जाऊ शकते
२	नविन तंत्रज्ञानाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन, ग्रामीण भागात उदासिनता	ई अध्ययन देणे अवघड
३	जोडणी संदर्भात भौतिक साधन सुविधांचा अभाव	ई अध्ययन करता येणार नाही.

४	प्रत्येक विदयार्थ्यास स्वतंत्र संगणक व तत्सम सुविधा पुरविणे अशक्य	सायबर गुन्हेगारीत वाढ
५	प्रशासकीय मर्यादा उदा. शासनाची काही हार्ड व सॉफटवेअर वापरावर असलेली मर्यादा	चुकीच्या वेबसाईटस किंवा अनावश्यक माहिती पाहणे
६	अंमलबजावणी व दुरुस्ती खर्च	प्रणाली बंद पडणे
७	भावनिक विकासाचा अभाव	केवळ बोधात्मक व क्रियात्मक क्षेत्राचा विकास
८	सक्षम सॉफटवेअर व हार्डवेअरची आवश्यकता	प्रक्रियेत अडथळे
९	संगणक निरक्षरता	प्रतिसाद मिळणार नाही
१०	लोडशेडिंग	वेळेत काम होणार नाही

ई अध्ययन निर्मितीसाठी शिफारशी :

विदयार्थी :

स्वतः दिशादर्शक व्हा.

स्वतः प्रेरणा घ्या.

स्वयं शिस्त पाळा.

आजीवन शिक्षण घ्या.

शिक्षकः

ज्ञान व कौशल्यांचा विकास करा.

ई-अध्ययन आणि त्याची गरज समजून घ्या.

अध्ययनाच्या संधी उपलब्ध करुन दया.

ई-अध्ययन निर्मिती

प्रशासक :

अध्ययनाचे वातावरण तयार करा.

आय. सी. टी. साधन सुविधा पुरवा.

संभाव्य धोके टाळण्यासाठी उपाय :

१ सर्व मानवी संसाधनांना संगणक, तंत्रज्ञान वापराचे प्रशिक्षण दयाचे लागेल.

२ ग्रामीण भागातील समाजाचे ई अध्ययन विषयक उद्‌बोधन करावे लागेल.

३ प्रशिक्षक तज्ज्ञांची संख्या वाढवावी लागेल.

४ सायबर गुन्हेगारी वर नियंत्रण ठेवावे लागेल.

५ अनावश्यक वेब साईटस् वापरण्यावर बंदी घालावी.

६ अमंलबजावणी व दुरुस्ती खर्चाची तरतूद, शासन, संस्थाचालक यांनी करावी.

७ भावात्मक क्षेत्राचा विकासावर भर दयावा लागेल.

८ सक्षम Software & Hardware ची निर्मिती / आयात करावी लागेल.

९ सर्वांना संगणक साक्षर करावे लागेल.

१० विजेचा वापर मर्यादीत करावा लागेल.

संदर्भसूची :

चव्हाण कि.,(२०१०),‘**माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान’,** नाशिक,इनसाईट पब्लिकेशन.

पाटील वि.वि.,(२०१०),‘**प्रगत संगणक तंत्रज्ञान आणि शिक्षक’,**नाशिक,इनसाईट पब्लिकेशन.

तापकीर द.,लोंढे गौ.,(२०१०),‘**विदयमान शिक्षणातील नव-विचार प्रवाह**’,मिरज संघमित्रा प्रकाशन.

http://www.google.com/e-learning /The future of e-learning in India - Express Computer.html.

http://www.google.com/e-learning /mission document_20feb09.pdf.

http://www.google.com/e-learning/rep-csir pdf.

http://www.google.com/e-learning /policy-issues.pdf.